

עשרה ניסיונות ניסו אבותינו את המקום

מים ראשונים: המספר עשרה או עשר הוא מספר טיפולוגי בדומה לשבע, שתיים עשרה, עשרים וארבע, ארבעים, שבעים ועוד. אלא שטיפולוגיה מספרית זו היא בעיקר של חז"ל וכאן יש לנו מקרה מיוחד שהתורה נוקבת במספר כזה, בלי לפרט מה הם עשרה הניסיונות עד כאן, עוד לפני שאר הניסיונות והחטאים של יתרת ספר במדבר: קרח, בעל פעור ומי מריבה. כיוון שהנושא כבד ומורכב, פיצלנו אותו לשניים. בדף זה נדון בנושא באופן כללי ובדף נפרד לרשימה ופירוט הניסיונות.

כי כל האנשים הראים את כבדי ואת אתתי אשר עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי: (במדבר יד כב).¹

ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל ... ובתבערה ובמסה ובקברת התאוה מקצפים הייתם את ה': ובשלח ה' אתכם מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את הארץ ... ותמרו את פי ה' אלהיכם וכו': (דברים ט כא-כג).²

בקע ים ויעבירם ויצב מים כמו נד: וינחם בענן יומם וכל הלילה באור אש: יבקע צרים במדבר וישק כהמות רבה: ויוצא נוזלים מסלע ויורד כנהרות מים: ויוסיפו עוד לחטא לו למרות עליון בציה: וינסו אל בלבכם לשאל אכל לנפשם: וידברו באלהים אמרו היוכל אל לערף שלחן במדבר: (תהלים פרק עח).³

ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר: ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו: מהרו שכחו מעשיו לא חכו לעצתו: ויתאו תאוה במדבר וינסו אל בשימון: ... ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש ה': תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם: ... יעשו עגל בחרב וישתחו למסכה: וימירו את כבודם בתבנית שור אכל עשב: שכחו אל מושיעם עשה גדלות במצרים: ... וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו: ... ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים: ... ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם: (תהלים פרק קו).⁴

וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותו מצותיו אם לא: (דברים ח ב-ה).⁵

¹ חטא המרגלים הניסיון (החטא) העשירי של בני ישראל במדבר, ונראה נקודת שבר מרכזית ולא רק בגלל המספר עשר. שוב עומד משה בפרץ, שוב הוא מזכיר את אומות העולם את "מה יאמר הגויים", את החשש מחילול השם וכו', אבל נראה שגם משה נחלש ואין בדבריו את העוז והגבורה של הסיניגוריה שלו על חטא העגל. אין אזכור של ההבטחה לאבות ולא בכדי. וגם הסליחה היא עם "אבל" – **אלחתי כדברך ואולם** ... כבר דנו במספר דפים **בפרשה זו** על חטא המרגלים והפעם נרצה לברר אילו עשרה ניסיונות ניסו אבותינו את הקב"ה והאם פירוט זה, שהתורה לא חשה למנות, בכלל חשוב.

² הראשון לחזור ולהזכיר לעם, הפעם לדור הבנים, את חטאי דור יוצאי מצרים, הוא משה בספר דברים – ספר שחוזר ומתאר חלק מקורות העם עד ערבות מואב, כמו גם מצוות ודינים. כאן יש לנו פירוט ראשון במקרא של ניסיונות בני ישראל במדבר, חמישה במספר. וכאן גם לשון קשה של הקצפה (הכעסה), מריה והמריה, כמו ההמשך הקשה שם: "ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם" (גם שנענש כבר משה כשאמר: "שמעו נא המורים" בחטא מי מריבה, פרשת חוקת). לרשימה זו שמצויה בעיצומה של פרשת עקב, מוסיפים המדרשים והפרשנים שנראה להלן, את דברי משה מיד בתחילת ספר דברים: "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל וכן ויחצרת ודי זהב".

³ פרק עח בתהלים מתאר את כל הניסים והנפלאות שעשה הקב"ה לבני ישראל במדבר ואילו הם גמלו רעה תחת טובה, ככתוב שם: "בכל זאת חטאו עוד ולא האמינו בנפלאותי". פעם נוספת מזכר שם שבני ישראל ניסו את הקב"ה במדבר: "פמה ימרוהו במדבר ויעיבוהו בשימון: וישבו וינסו אל וקדוש ישראל התור" וגם לאחר התנחלתם בארץ: "וינסו וימרו את אלהים עליון ועדותיו לא שמרו". הפרק כולו, מצייר את דור המדבר כדור קשה ומרדן ומטרותו לחנך את הדור בו חובר/נקרא פרק זה במטרה שלא יהיו כאבותיהם: "למען דעו דור אחרון בנים וילדו יקמו ויספרו לבניהם: וישימו באלהים פסלם ולא ישכחו מעללי אל ומצותיו ויצרו: ולא יהיו פאבותם דור סדר ומרה דור לא הכין לבו ולא נאמנה את אל רוחו". עכ"פ, הרי לנו עדות מהכתובים, מלבד מהתורה, שבני ישראל ניסו את הקב"ה במדבר, בלי שמצוין שם פירוט הניסיונות או מספרם. הניסיון היחיד שנזכר שם הוא חטא המתאווים שקראנו עליו בפרשה שעברה.

⁴ חוזר תיאור חטאי דור המדבר גם בפרק קו בתהלים באופן מפורט יותר, והפעם כתפילת וידיי שאולי נאמרה בעצרות ובתעניות: "חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו: אבותינו במצרים לא השפילו נפלאותיך לא זכרו את רב חסדיך וכו'". גם כאן נזכר לשון ניסיון: "ויתאו תאוה במדבר וינסו אל בשימון". בפרק זה נזכרים במפורט: המריה על ים סוף (שחז"ל מבראים ובתורה איננה), חטא המתאווים, מחלוקת קרח, חטא העגל, חטא המרגלים בפרשתנו, חטא פעור ומי מריבה (נזכרים חטאים או ניסיונות נוספים שאינם במדבר אלא בכניסה לארץ). סה"כ שבעה ניסיונות.

⁵ כאן, בספר דברים, בעת המשה מתאר לדור הבנים את תלאות ארבעים שנות הנדודים במדבר (שם השאירו למנוחתם את הוריהם ושאר קרובי משפחתם), התורה מספרת שהקב"ה הוא שהעמיד את העם בניסיונות במדבר. לניסיונות אלה הייתה מטרה: "ויענך וירעבך ויאכלך את הפן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם", לניסיונות אלה התלוו גם ניסים: "שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה", וגם שורה תחתונה של חינוך ואמפתיה: "וידעת עם לבבך כי פאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מייסרך". ראה דברינו **חושך שבטו שונא בנו** בפרשת שמות בתחילת גלות מצרים. האם ייתכן איפוא שהניסיונות שבני ישראל ניסו את הקב"ה והניסיונות שהוא ניסה אותם הם שני צדדים של אותה מטבע? האם בני ישראל לא עמדו בניסיונות חיי המדבר הקשים שנועדו להם ומכאן ניסיונותיהם את הקב"ה?

מסכת אבות תחילת פרק ה'⁶

בעשרה מאמרות נברא העולם עשרה דורות מאדם עד נח להודיע כמה ארך אפים ... עד שהביא עליהם את מי המבול. עשרה דורות מנח עד אברהם להודיע כמה ארך אפים לפניו ... עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כולם:⁷ עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום ועמד בכולם להודיע כמה חיבתו של אברהם אבינו עליו השלום:⁸

עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על היס, עשר מכות הביא הקב"ה על המצריים במצרים ועשרה על היס.⁹

עשר ניסיונות ניסו אבותינו את המקום ברוך הוא במדבר, שנאמר: "וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי" (במדבר יד כב).¹⁰

משנה מסכת ערכין פרק ג משנה ה

במוציא שם רע להקל ולהחמיר.¹¹ כיצד? אחד שהוציא שם רע על גדולה שבכהונה ועל קטנה שבישראל נותן מאה סלע. נמצא האומר בפיו יתר מן העושה מעשה. שכן מצינו שלא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע, שנאמר: "וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי" (במדבר י"ד).¹²

גמרא ערכין דף טו עמוד א

תניא: אמר ר' יהודה, עשר ניסיונות ניסו אבותינו להקב"ה: שנים ביס, ושנים במים, שנים במן, שנים בשליו, אחת בעגל, ואחת במדבר פארן.¹³

⁶ פרק חמישי במסכת אבות פותח בסדרה של "עשרה" מבריאת העולם ועד עשרה הנסים שהיו בבית המקדש וחוזר לבריאת עולם באזכור עשרה הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות. משם ממשיך הפרק בסדרות של "שבעה" דברים ומשם ל"ארבעה". אפשר שאין קשר בין כל "עשרה" אלה, אבל אפשר שיש, לפחות באלה שנביא להלן. ראה הפרק במקור במלואו.

⁷ מפתח לחשוב שיש קשר בין כל העשרה שהוזכרו עד כאן (לפחות). מעשרה מאמרות בהם נברא העולם לשתי קבוצות של עשרה: אחת שנכשלה והסתיימה במבול ועוד מעט ונמחו עשרה מאמרות הבריאה, והשנייה שצלחה בזכות העשירי, הוא אברהם שקיבל שכר כולם ופתח דרך חדשה לאנושות. אבל אברהם שקיבל שכר (עונש) עשרה הדורות שלפניו, צריך כעת לעמוד בעשרה ניסיונות ובהם ברית בין הבתרים שם הוא מתבשר על גלות מצרים, ממנה מתגלגלים ה"עשרה" הבאים. ראה דברינו [עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו](#) בפרשת חיי שרה.

⁸ ראה בראשית רבתי פרשת בראשית: "כנגד י' מאמרות ברח הקב"ה לאדם י' ברכות ... וכנגד נתנסה אברהם אבינו עשרה ניסיונות". והוא ממשיך שם בעוד עשר בריתות וברכות שברך יצחק את יעקב. ואנו ננסה ללכת בעקבות קישור זה ולחזקו. ראה גם פירוש מגן אבות לרשב"ץ על אבות פרק ה שאומר: "נמצא שכל הדברים נשתלשלו מעשרה מאמרות שבהם נברא העולם ולזה סמכן התנא זה לזה". אבל הוא תמה מדוע לא נזכרו כאן עשרת הדברות ומתרחש שזה דבר פשוט וברור ואין בו חידוש.

⁹ נעשה אתנחתא במשנה זו ונפנה לשביל צדדי. משנה זו היא המקור הראשון לעשר המכות (במקרא אין מספר זה) ובהם גם עשרה הניסים על ים סוף (שבהגדה של פסח הפכו לכמה מאות). על עשרה הניסים במצרים ראה פירוש הרמב"ם על משנה זו: "ואמנם העשרה ניסים אשר נעשו לאבותינו במצרים - הרי הם הינצלם מעשר המכות, והיות כל מכה ומכה מיוחדת במצרים, לא בישראל, ואילו ניסין בלא ספק". על עשרה הניסים על היס ראה פירוש רש"י שם (תלמיד של רש"י?) שמפנה כללית לאבות דרבי נתן ונראה שכוונתו לנוסח א פרק לג שבידינו, שם כבר התחיל המרי של בני ישראל כפי שנראה בהמשך. ראה גם אבות דרבי נתן נוסח ב פרק לו שנותן בהם סימנים ר"ם, שב"ט, תתצ"ו.

¹⁰ אם ממשיך בפרשת, עשרה הניסיונות שניסו אבותינו את הקב"ה מוצגים כניגוד לניסים ולמכות מצרים שהביאו להצלת העם (וכן או לא לניסים שעל היס). מוטיב זה מצאנו במקרא עצמו בחיבור בין פרק קה בתהלים ובין פרק קו שהבאנו לעיל. פרק קה מספר את תולדות האומה מאברהם אבינו ועד יציאת מצרים, כולל הניסים והנפלאות שנעשו שם, ואילו פרק קו מציג את כפיות הטובה של עם ישראל במדבר. מתבקש גם קשר עם הניסיונות שנתנסה אברהם, הוא שהתבשר "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה". אך מכאן יכולה גם לצמוח סינווריה על ניסיונות עם ישראל במדבר, שהרי מה להם ולמדבר זה אם לא שאמר אברהם "במה אדע כי אירשנה"? יש לזכור מהיכן באו בני ישראל ומה עשו במצרים, וכדברי משה בסינווריה שלו על חטא העגל כשהוא מזכיר לקב"ה: "מהיכן הוצאת אותם?" (שמות רבה מג ז). הנה כי כן, טרם שבאנו לדון ולפרט את ניסיונות אבותינו את הקב"ה במדבר, אולי נהפך מעט בזכותם.

¹¹ ראה שם בתחילת פרק ג במשנה מסכת ערכין: "יש בערכין להקל ולהחמיר, בשדה אחוזה להקל ולהחמיר, בשור המועד שהמית את העבד להקל ולהחמיר, באונס ומפתה ומוציא שם רע להקל ולהחמיר". והמשנה מסבירה ומפרטת את כולם שם בהמשך.

¹² המשנה דנה בדין מוציא שם רע על אשתו ומצביעה על כך שהקנס של מוציא שם רע גדול מזה של אונס או מפתה. חותמת המשנה בדינים של המרגלים שאמרו לשון הרע על הארץ ועונשם היה גדול מאלה שעשו את חטא העגל. "נמצא האומר בפיו יתר מן העושה מעשה". ראה דרשת ריש לקיש על הפסוק המובא בסיום של המשנה: "אמר ריש לקיש: אמר קרא: וינסו אותי זה עשר פעמים - על זה נתחתם גזר דין". ראה פירוש תורה תמימה הערות במדבר פרק יד הערה טז: "והראיה מדכתיב מלת זה, דמיותר לגמרי. משמע, דזה העון לבד שקול ככל העשר פעמים שלא שמעו בקולי וגרם העונש, ולא משום דמנין גורם ורש"י בפסוק זה פירש דדייק לשון זה דמשמע על עון זה נחתם גזר דין". מכל אלה משתמע שאמנם התורה מזכירה את המספר עשר ומדגישה שעון המרגלים הוא העון העשירי, הוא "זה" ששבר את גב הגמל. אבל לא העיסוק בחיפוש מה הם בדיוק עשרה הניסיונות או החטאים של בני ישראל עד כאן הוא העיקר, אלא "זה" - המכה בפטיש. החטא הזה שכולו לשון הרע על הארץ.

¹³ הגמרא נדרשת לפירוט ומנין הניסיונות בעקבות מדרש ספרי דברים פרשת דברים פייסקא א, הוא ה"תניא" שנזכר כאן: "רבי יהודה אומר הריהו אומר במדבר בערבה וגו', אלו עשרה ניסיונות שנסו אבותינו את המקום במדבר ואלו הם שנים ביס שנים במים שנים במן שנים בשליו אחד בעגל ואחד במדבר פארן במרגלים". ראה שם ההקשר עם דרשתו של רבי שמעון על אחד שהיה מקבל כל אחד בסבר פנים יפות: צדיקים כרשעים, וביקורתו של רבי יוסי בן דורמסקית על רבי יהודה: "יהודה ברבי, למה אתה מעוית עלינו

שנים בים - אחת בירידה ואחת בעלייה. בירידה...¹⁴ שנים במים - במרה וברפידים. במרה, דכתיב: "ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות מים וכו' " (שמות טו כג), וכתוב: "וילך העם על משה";¹⁵ ברפידים, דכתיב: "ויחננו ברפידים ואין מים לשתות" (שמות יז א), וכתוב: "ויורב העם עם משה" (שם שם ב).¹⁶ שנים במן - דכתיב: "אל תצאו"¹⁷ - ויצאו,¹⁸ "אל תותרו" - וותרו.¹⁹ שנים: בשליו ראשון ובשליו שני. בשליו ראשון: "בשבתכם על סיר הבשר";²⁰ בשליו שני: "והאספסוף אשר בקרבו התאוות תאוה". בעגל - כדאיתיה.²¹ במדבר פארן - כדאיתיה.²² אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא: מאי דכתיב: "מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה" (תהלים קכ ג)? אמר לו הקב"ה ללשון: כל אבריו של אדם זקופים ואתה מוטל, כל אבריו של אדם מבחוץ ואתה מבפנים, ולא עוד, אלא שהקפתי לך שתי חומות, אחת של עצם ואחת של בשר, מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה.²³

פרקי דרבי אליעזר פרק כו

עֲשֶׂה נְסִינֹת וְנִתְּנָה אֲבָרָהָם אָבִינוּ וְעָמַד בְּכֻלָּם. וְצָפוּי הָיָה לְפָנָיו שְׁעֵתֵי דִין בְּנֵי לְנִסֹּת לְהַקְבִּי עֲשֶׂה נְסִינֹת, וְהַקְדִּים הַרְפוּאָה לְמַקְתָּם וְנִסְחָהוּ בְּעֲשֶׂה נְסִינֹת.²⁴

פירוש אלשיך במדבר פרשת שלח פרק יד פסוק כב

את הכתובים? אולי לא אהבו החכמים האחרים את המנייה הזו. כך או כך, הגמרא אינה מסתפקת באזכור הכללי של עשרה הניסיונות במשנה (ובמקרא!), ומביאה מדרש תנאים שנראה לו כן חשוב לפרט מה היו חטאי עם ישראל במדבר. אמנם, רבים מהם נזכרים בתורה שאינה מסתירה אותם (ראה דברינו **נטלתי ספר בראשית וקראתי בו** בפרשת וישב), אבל לגמרא נראה חשוב למנותם בדיוק ולהגיע למספר עשר. מדוע זה חשוב? אם התורה והמשנה לא פרטו, למה הספרי והגמרא כן?

¹⁴ בירידה, שסירבו להיכנס לים, ובעלייה (ביציאה), שלא האמינו שהמצרים טבעו ודרשו הוכחה: "מלמד שהיו ישראל ממרים באותה שעה, ואומרים: כשם שאנו עולים מצד זה כך מצרים עולים מצד אחר". ובירידה, ראה שוב אבות דרבי נתן בהערה 9 לעיל: "בשעה שעמדו אבותינו על הים אמר להם משה: קומו עברו. אמרו לו: לא נעבור עד שנעשה הים נקבים ונקבים... לא נעבור עד שנעשה הים בקעה לפנינו. אמרו [לו] לא נעבור עד שנעשה לפנינו גזרים וגזרים וכו'". ראה דברינו **וימרו על ים סוף** בפרשת בשלח.

¹⁵ הכוונה כאן לפסוק כד באותו פרק. בנוסח התורה שבידינו כתוב שם: "וילוונו העם על משה לאמר מה נשתה". הפסוק: "וילך העם על משה" שייך לנושא הבא, לרפידים. וצריך לברר העניין בכתבי היד השונים של התלמוד. ראה **פרויקט הכי גרסין**.

¹⁶ אלה שני המקומות בתחילת המסע במדבר בהם צמא העם למים. השלישי הוא במי מריבה בסוף ארבעים שנות הנדודים, בדור הבנים, ולפיכך לא נספר ב"עשרה". ומה בכל אותם שנים ארוכות במדבר? אף תלונה? שקט ראוי לשבח, לא כן? ראה דברינו **בארה של מרים** בפרשת חוקת וראה כמו כן בדברים ח טו: "המוליך בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נְחֹשׁ שָׂרָף וְעִקְרָב וְצִמְאוֹן אֲשֶׁר אֵין מִים הַמוֹצִיא לָךְ מִים מִצּוֹר הַחֲלָמִישׁ".

¹⁷ אין פסוק כזה בנוסח התורה שבידינו והכוונה לפסוק כה בפרק טז שמות: "היום לה' היום לא תמצאנהו בַּשָּׂדֶה" או לפסוק כט שם: "שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי".

¹⁸ פסוק כז שם: "ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו".

¹⁹ גם כאן אין זה ציטוט מדויק, ראה פסוקים יט-כ שם: "ויאמר משה אליהם איש אל יתר ממנו עד בקר: ולא שמעו אל משה ויתרו אנשים ממנו עד בקר וירם תולעים ויבאש ויקצף עליהם משה". לאחר כל דקדוקי הפסוקים, מדובר בפרשת המן, בתלונות בני ישראל לא על צמא כי אם על אוכל: "מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע פי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב" (שמות טז ג). שים לב שהתלונה על חוסר אוכל מצויה בתווך בין התלונה על המים המרים במרה ובין התלונה על חוסר מים ברפידים. ושלושתם מיד לאחר נס קריעת ים סוף. ובאמת, מה ניתן לצפות מעם שיצא ממצרים אל המדבר ואין לו מה לאכול ומה לשתות?

²⁰ שוב, אין פסוק כזה: "בשבתכם על סיר הבשר" ועל כרחנו חזרנו לפסוק בשמות טז ג שכבר ראינו בהערה הקודמת: "ויאמרו אליהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע פי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב". פרשת המן משולבת עם אכילת בשר השלו והדרשן שמחפש השלמה לעשרה הניסיונות, מונה כאן שני ניסיונות: הבקשה לבשר וללחם, כפי שאכן מופיע בתלונתם. ראה פסוקים ג, ח ו-יב בפרק טז. פרשת שליו ראשון זו דורשת עיון מיוחד בפרשת בשלח. ראה פירוש העמק דבר שמות טז ג שהתלונה על הבשר כאן הייתה "ברמז תלונה על הקב"ה... אבל לא היתה תלונה זו מפורש יוצא מפייהם כמו שהיתה תלונת המתאווים במדבר".

²¹ בעגל, כמו שכתוב בפשטות בתורה ואין צורך לחפש פסוקים והסברים. אבל כמה דרשות ופרשנויות נאמרו על חטא זה ...

²² מדבר פארן הוא חטא המרגלים בפרשתנו, כפי שכתוב בפשטות ובבירור בפרשה. עד כאן פירוט הניסיונות בנוסח הגמרא. להסבר מפורט של גמרא זו ולפירוט רשימות אחרות של ניסיונות בני ישראל, הקדשנו כאמור דף מיוחד 'מה הם עשרה הניסיונות שניסו אבותינו את המקום'. כאן נעצור במניית הניסיונות ופירוטם ונפנה לכיוון אחר.

²³ הגמרא חוזרת לדון בלשון הרע או מוציא שם רע ומתמקדת במהות חטא המרגלים, לא בעובדה שהוא מס' 10: "וכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע... אמר ריש לקיש: אמר קרא: וינסו אותי זה עשר פעמים, על זה נתחתם גזר דין. תניא, א"ר אלעזר בן פרטא: בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע, מנלן? ממרגלים, ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כן, המוציא שם רע על חבירו על אחת כמה וכמה". גמרא זו היא מהמקורות הראשיים על לשון הרע ומוציא שם רע.

²⁴ פרקי דרבי אליעזר מחזירים אותנו למוטיב שהזכרנו בתחילת דברינו, לקשר בין ניסיונות אברהם וניסיונות דור המדבר. ראה בדומה גם פירוש מרכבת המושנה לרבי יוסף אלאשקר (ספרד צפון אפריקה, מאות 15-16) על המשנה במסכת אבות: "והנה ג"כ עשרה ניסיונות של אברהם הועילו ולזרעו, אשר בזכותם ניצולו מעשרה ניסיונות שניסו אבותינו לשם יתברך במדבר, שנאמר: וינסו אותי זה עשר פעמים. והנה העשרה ניסיונות הם הנזכרים במסכת ערכין". לא ברור איך הועיל אברהם לחטא המרגלים שדור המדבר לא ניצול ממנו. אבל אם נחזור לניסיונות של אברהם, לרוב השיטות שהעקידה היה הניסיון העשירי, אפשר שיש רעיון מעניין בהשוואה של העקידה עם חטא המרגלים. גם אברהם ויצחק לא יצאו בפשטות מניסיון העקידה! ראה דברינו **חיי שרה - מחיר העקידה** בפרשת וירא.

... שבה לתת טעם למה ניסה הקב"ה את אברהם עשר פעמים. שאפילו אחת לא היה צריך, כי הוא יתברך יודע תעלומות. והיה אפשר לומר שהטריחו יתברך, למען כנגדם יזכו לעשות עשרה נסים לבניו ביציאת מצרים. על כן אמר אם מה שניסוהו עשרה פעמים הוא על כי עשר נסים נעשו במצרים, אי אפשר, כי הלא גם עשרה על הים. ואם כן היה צריך גם אברהם שני עשרות, ולמה נתנסה עשרה?²⁵ אלא אין הטעם, אלא כי עשרה ניסיונות ניסו אבותינו להקב"ה. על כן הקדים הקב"ה ונסוהו עשר ניסיונות, להגין על ניסיונות שניסו בניו להקב"ה. וסמך לזה הוא אומר בסוף הפסוק: "ולא שמעו בקוליי". שהוא לרמוז, יבוא מי שנאמר בו "עקב אשר שמע אברהם בקוליי", ויגן על מי שנאמר בהם ולא שמעו בקולי.²⁶

רשב"ם במדבר פרשת שלח פרק יד פסוק כב

עשר פעמים - הרבה. כמו עשרת מונים, ואפו עשר נשים, עשר פעמים תכלימוני.²⁷

מסכת סנהדרין דף קי עמוד ב

תנו רבנן: דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר: "במדבר הזה תָּמוּ וּשְׁמֵי יָמוּתוּ" (במדבר יד לה). תָּמוּ - בעולם הזה, ושְׁמֵי יָמוּתוּ - בעולם הבא. ואמר: "אשר נשבעתי באפי אם יבואו אל מנוחתתי" (תהלים צה יא), דברי רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר: באין הן לעולם הבא, שנאמר: "אֶסְפוּ לִי חֲסִידֵי פְרִיטֵי בְרִיתִי עָלַי זָבַח" (תהלים נה), אלא מה אני מקיים "אשר נשבעתי באפי" - באפי נשבעתי וחוזרני ב... רבי שמעון בן מנסיא אומר: באים הן לעולם הבא, שנאמר: "וּפְדוּיֵי ה' יִשְׁבֹּן וּבָאוּ צִוּן בְּרִנָּה" (ישעיהו לה ז). אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שבקה רבי עקיבא לחסידותיה,²⁸ שנאמר: "הַלֹּחַד וּקְרָאתָ בְּאֲזְנֵי יְרוּשָׁלַיִם לֵאמֹר... זְכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבְתָּ כְּלוּלוֹתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמַדְבַּר בְּאַרְץ לֹא זְרוּעָה" (ירמיהו ב ב). ומה אחרים באים בזכותם - הם עצמן לא כל שכן?²⁹

שבת שלום

מחלקי המים

²⁵ עשרה הניסיונות שהתנסה בהם אברהם אינם קשורים לעשר המכות (הניסים במצרים). למרות שיכולנו לחשוב שבזכות עשרה הניסיונות של אברהם יזכו בניו לעשר מכות מצרים, לא זה הקשר, אומר אלשיך, שהרי בני אברהם זכו לעשרים ניסים: עשרה במצרים ועשרה על הים. האם הבעיה היא רק כמותית או שאלשיך מעדיף להיעזר בעשרה הניסיונות של אברהם למטרה אחרת.

²⁶ גם פירוש אלשיך מצטרף לרעיון של הקשר בין ניסיונות אברהם והניסיונות של בניו במדבר. ראה שוב לשון אוצר מדרשים (אייזנשטיין) עשר גליות: "עשרה ניסיונות נסה הקב"ה את אבותינו". לא אבותינו ניסו את הקב"ה, אלא הוא אותם. אולי על מנת שיזכו בני ישראל ויעמדו בניסיונות אלה כמו אברהם אביהם. אלא שלא זכו ובאו ניסיונות אברהם והגנו על בניו שלא עמדו בהם. כולל "ולא שמעו בקול" שמתכפר ב"עקב אשר שמע אברהם בקול". אז למה באמת לא נסלח להם? למה לא התכפר לגמרי הניסיון העשירי "זה" בזכות ניסיון העקידה? אולי כפי שכבר הערנו בהערה הקודמת: עקידת הבן יצחק, כנגד עקידת דור המדבר ואולי משום שכאן מדובר במאיסת הארץ שהובטחה לאבות.

²⁷ עשר הוא מספר טיפולוגי שאינו חייב להיות מדויק, כמו אמא שגוערת בבנה: "כבר אמרתי לך מיליון פעם שלא תעשה כך וכך". ראה פירוש אבן עזרא על הפסוק בפרשתנו: "זה עשר פעמים הטעם - רבים. והזכיר עשר, בעבור היותו סך חשבון, כי הוא סוף האחדים, וראש העשרות, שהם במחברת השנית". אבל פירוש מגן אבות לרשב"ץ על המשנה במסכת אבות מבין שהמספר הוא כן מדויק ושלא נאמר שהוא מספר כללי: "עשרה ניסיונות ניסו אבותינו להקב"ה במדבר ... הודיענו שהוא מספר מדויק ולא נאמר שלא בדקדוק, כמו זה עשר פעמים תכלימוני [איוב יט ג], שהוא שלא בדקדוק, אלא לשון ריבוי, כלומר הרבה פעמים תכלימוני". כך גם דברי ר"י אבן שועיב בדרשותיו על הפרשה: "והמפרשים פירשו לאו דוקא עשר אלא הרבה כמו עשר נשים וגו'. אבל האמת בדברי רבותינו ז"ל וכבר מנו אותן בערכין. והרמב"ם ז"ל מנה אותם וכו'". הכל בעקבות פירוש הרמב"ם למשנה באבות שמחזיר אותנו לנושא פירוט הניסיונות שניסו אבותינו את המקום, לו הקדשנו כאמור את הדף המקביל.

²⁸ עזב ר' עקיבא את מידת החסידות שלו ודן ברותחין את דור המדבר. זה ר' עקיבא שאמר: "ואהבת לרעך כמוך - זה כלל גדול בתורה" (ספרא קדושים פרשה ב).

²⁹ כבר הארכנו לדון במקור זה בדברינו [דור המדבר וחלקו לעולם הבא](#) בפרשה זו בשנה האחרת. ר' עקיבא דן ברותחין את דור המדבר, אולי גם מסיבות ונסיבות הקשורות בדורו וקנאותו הגדולה לארץ ישראל. אבל שאר החכמים חולקים עליו ואף סונטים בו: עזב או שכח ר' עקיבא את מידת החסידות! עם כל הביקורת הקשה על דור המדבר, הם שספגו הכל, הם שעברו בקיצוניות אחת מבית עבדים למעמד הר סיני, הם ועבדיהם ושפחותיהם ראו מה שלא ראה יחזקאל ונביאים אחרים, הם דור ראשון לגאולה שמשלם את מחיר המהפך (מה שתפסו והכירו בו דור החלוצים בימינו, ראה דברינו [מתי מדבר](#) גם הם בפרשה זו). ועדיין קשה מדוע נבחר פרק זה בתהלים המסתיים בפסוקים: "אֶרְבְּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וְאָמַר עִם תַּעֲרֵי לִבִּי הֵם וְהֵם לֹא יָדְעוּ דְרָכַי: אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְּאִפִּי אִם יָבֹאוּ אֶל מְנוּחָתִי" לקבל בו את שבת מנוחה! האם גם למקובלי צפת שתקנו את קבלת שבת היה חשבון עם הפסוק של ארץ ישראל ע"י דור המדבר (והזהרו עם שיטת ר' עקיבא)? אנו רוצים לחשוב שאדרבא, אזכור זה בא בהפוך, להדגיש את שיטת ר' אליעזר והחכמים האחרים לאפוקי (להוציא) משיטת ר' עקיבא. עכ"פ, ראה פירוש דעת מקרא לתהלים זה, בפרט לפסוק המסיים: "ארבעים שנה אקוט בדור" ודבריו לסיכום הפרק כולו, שם. פרק שראוי לעיון במיוחד בשבת זו.